

Miško Šuvaković

BOGDANKA I DEJAN POZANANOVIĆ: UMETNOST, MEDIJI I AKTIVIZAM NA KRAJU MODERNE

Knjigom *Bogdanka i Dejan Poznanović: Umetnost, mediji i aktivizam na kraju moderne*¹ ne govorimo samo o njih dvoje – Bogdanki i Dejanu Poznanović – već o kreativnosti ostvarenoj zajedništvom, saradnjom, saučesništvom i aktivističkim delovanjem „jednog para“ u svetu koji se menja i koji se ukazuje uvek kao nov svet ljudskog stvaranja i ljudskog iskustva. Njihova saradnja i njihovo saučesništvo pripadaju onom vremenu u kome su bila projektovana dva utopijska idealiteta: da se sve menja i da je promena svega u svojoj iskustvenoj doslovnosti i metafizičkoj potencijalnosti otvorena emancipaciji: novom svetu koji će biti bolji, a to znači otvoreniji i slobodniji. Govoriti o Bogdanki i Dejanu Poznanoviću, danas, znači rekonstruisati težnju i potencijalnost emancipacije i oslobođenja u životu, kulturi i umetnosti zajedništvom i saradnjom u kojoj dve individualnosti subjektivizacijom teže ka potencijalnom i novom prepoznavanju razlika i prepuštanjima privlačnosti.

Bogdanka Poznanović je rođena u porodici Čabac u Begeču juna 1930. godine. Osnovnu školu je završila u Begeču, gimnaziju u Novom Sadu i Akademiju likovnih umetnosti u Beogradu 1956. Studirala je slikarstvo u klasi modernističkog slikara Mila Milunovića. Dejana Poznanovića je upoznala u Novom Sadu. U vreme kada su još bili studenti venčali su se u Beogradu 1952. godine. Zajedno su učestvovali u osnivanju Tribine mladih na Katoličkoj porti u Novom Sadu. Bila je saradnik prve redakcije Tribine mladih tokom 1954. i 1955. godine. Učestvovala je u kulturalnim praksama koje su vodile kritici i prevazilaženju socijalističkog realizma. Tada su nastali njeni kontakti sa predratnim avangardistima i posleratnim modernistima u književnosti – Oskarom Davičom, Dušanom Matićem, Markom Ristićem, Milanom Dedincom, te Vaskom Popom, Radetom Konstantinovićem i dr. Posebno je bio važan kontakt sa Miroslavom Krležom. Urednica izložbenog salona bila je između 1956. i 1957. godine. Priedila je izložbe Petra Lubarde, Peđe Milosavljevića, Nedeljka Gvozdrenovića, Ivana Tabakovića i dr. Sarađivala je od osnivanja sa časopisom *Polja* sa likovnim priložima. Sa Biljanom Tomić i Zvonkom Makovićem je radila na programu Likovnog salona Tribine mladih tokom kasnih šezdesetih godina. Njen umetnički rad se odvijao od modernističkog slikarstva bliskog apstrakciji i modernog grafičkog dizajna preko istraživanja u kontekstu enformela do postslikarskih praksi: vizuelne poezije, konceptualne umetnosti, nove umetničke prakse, istraživanja komunikacije i novih medija tj. video umetnosti. Bogdankin umetnički rad je, zatim, vodio od „stvaranja“ ka *istraživanju* postupka izvođenja umetničkog rada, te istraživanju modusa komunikacije i modusa novog medijskog

¹ Miško Šuvaković, *Bogdanka i Dejan Poznanović: Umetnost, mediji i aktivizam na kraju moderne*, Institut za istraživanje avangarde, Zagreb; Muzej savremene umetnosti Vojvodine, Novi Sad; i ORION ART, Beograd, 2012.

prikazivanja intersubjektivnih odnosa. Samostalno je izlagala u Prešernovom muzeju u Kranju (1963), u Accademia del Coppo Pistoji u Italiji 1965, u Likovnom salonu Tribine mladih u Novom Sadu 1970, u Domusjani u Veroni u Italiji 1990. godine. Postslikarskim istraživačkim praksama je počela da se bavi od 1968. godine. Za postslikarsku orijentaciju karakterističan je rad na „akritičkoj kritici“ objavljuvanoj u novosadskim časopisima *Polja*, *Index*, *Uj Symposion*, *WOW*, beogradskim časopisima *Student* i *Treći program Radio Beograda*, te u ljubljanskom filmskom časopisu *Ekran*. Istraživala je postupke izvođenja vizuelne poezije, pri čemu nije pošla iz književnog eksperimenta, već blisko italijanskim vizuelnim pesnicima iz istraživanja fenomenologije vizuelnih komunikacija. U domenu eksperimentalnog i proširenog umetničkog rada primarno je istraživala oblike ponašanja (*biheviortal art*) i moduse komunikacije (*communication art*) – što je uslovalo da se zainteresovala za istraživanje novih medija (zvuk, magnetofonsko beleženje zvuka, film super 8 i video) i postmedijskih praksi (performans umetnost, akcionizam i intervencionizam). Kontekst ovih istraživanja je povezan sa istraživanjima, eksperimentima i emancipatorskim delovanjima italijanskih vizuelnih pesnika (Eudenio Mićini /Eugenio Miccini/, Sarenko /Sarenco/), slovenačkih pesnika, umetnika i aktivista iz grupe OHO (Tomaž Šalamun, I. G. Plamen, Marko Pogačnik), odnosno, umetnika bliskih grupi OHO: Franci Zagoričnik, te Nuše i Sreće Dragan. Bila je učesnik alternativne umetničke scene u Novom Sadu. Bogdanka i Dejan su bili bliski prijatelji i saradnici sa filmskim rediteljem Želimirom Žilnikom. Družila se i saradivala sa članovima Grupe KôD i Grupe (∃, pre svega sa Slobodanom Tišmom, Slavkom Bogdanovićem, Mirkom Radojičićem, Miroslavom Mandićem i Čedom Drčom. Saradivala je i družila se sa članovima grupe Bosch + Bosch, sa Balintom Sombatijem i Katalin Ladik. Snimila je video rad *Poemim* koji je prezentovao performans Katalin Ladik (1980). Saradivala je sa beogradskim signalistom Miroljubom Todorovićem. Saradivala je sa nemačkim kritičarem i umetnikom Klausom Grohom (Klaus Groh). On je u knjizi *Aktuelle Kunst in Osteuropa – Jugoslawien, Polen Rumänien, Sowjetunion, Tschechoslowakei, Ungaren* dao kritički uvid u rad Bogdanke Poznanović, kao i drugih umetnika sa područja Jugoslavije: Slavka Bogdanovića, Brace Dimitrijevića, Srečo Dragana, Grupe (∃, Janeza Kocijančića, Grupe KôD, Milenka Matanovića, Davida Neza, Grupe OHO, Marka Pogačnika, Andraža Šalamuna, Miroljuba Todorovića, Gorana Trbuljaka. Izvedena je dvostruka kontekstualizacija umetničkog rada Bogdanke Poznanović: u jugoslovenskom i u istočnoevropskom kontekstu. U istočnoevropskom kontekstu njen rad je povezan sa projektima mađarskih umetnika Gabora Atalaja (Gabor Attalai), Imre Beka (Imre Bak), Mikloša Erdeljija (Miklós Erdély), Dore Maur (Dóra Maurer), Sentjobi Tamaša (Szentjóby Tamás), Endre Tota (Endre Tót), čehoslovačkih umetnika Stana Filka (Stano Filko), Juliusa Kolera (Julius Koller), Karela Maliha (Karel Malich), Petera Štembere (Petr Štembera), Jirži Valoha (Jiří Valoch), sovjetskog umetnika Lev Nusburga i dr. Kolektivni komunikacijski projekti Bogdanke Poznanović realizovani su sa umetnicima kao što su Janoš Urban, Peter Štembera, Hans Warner Karkman (Hans-Warner Kakmann), Klemente Padin (Clemente Padin), Eriko Andersen (Erico Andersen) i belgijskim pijanistom, kompozitorom i vizuelnim umetnikom Džonom Fišerom (John Fischer). Sa Nušom i Srećom Dragan je osnovala informativni i operativni centar za savremenu umetnost *Atelje DT 20 / FAVIT 00010* u Novom Sadu 1972. Za delovanje Bogdanke Poznanović bitan je pedagoški rad. Nakon završene Akademije predavala je likovno obrazovanje u Novom Sadu u Osnovnoj školi

„Ivo Lola Ribar“ (1959-1961). Predavala je, zatim, likovno obrazovanje u novosadskoj Gimnaziji „Moša Pijade“ od 1961. godine. Izabrana je za profesorku na Odseku likovnih umetnosti Višoj pedagoškoj školi u Novom Sadu 1965. Predavala je slikanje sa tehnologijom. Izabrana je za docenta na Akademiji umetnosti u Novom Sadu 1975, te za vanrednog profesora 1981, a za redovnog 1986. Predavala je likovne elemente sa vizuelnim istraživanjima. Osovala je Vizuelni studio za intermedijalna istraživanja u kome je primarno istraživana i stvarana video umetnost od 1980. Bogdanka Poznanović je bila prvi profesor novih medija i video umetnosti na jednoj umetničkoj Akademiji ili Fakultetu u Jugoslaviji. Na stipendijama je boravila u Firenci i Rimu 1968-1969, bila je na tromesečnoj specijalizaciji u Istorijskom arhivu (ASAC) u Veneciji 1977, predavala je o videoumetnosti u Palazzo dei Diamanti u Ferari 1984. Bila je gostujući profesor na *DAMS – Discipline delle Arti, della Musica e Dello Spetacolo* u Bolonji 1985. Danas živi i radi u Novom Sadu.

Dejan Poznanović je rođen u Somboru decembra 1929. godine. Njegov otac je bio vojni mašinski inženjer koji je radio na aerodromima u Novom Sadu, Beloj Crkvi i Sarajevu. Dejan je osnovnu školu učio u Sarajevu između 1936. i 1939, a završio je u Novom Sadu 1940. Gimnaziju je upisao 1941, a završio je 1948. godine. Studirao je slavistiku – istočno- i zapadnoslovenske jezike na beogradskom Filološkom fakultetu. Diplomirao je 1956. godine. Radio je kao bibliotekar u Biblioteci Matice srpske između 1953. i 1958. godine. Učestvovao je u osnivanju Tribine mladih 1954. godine. Bio je jedan od osnivača časopisa za kulturu i umetnost *Polja* 1958. Glavni urednik *Polja* bio je od 1958. do 1962. godine. Delovao je emancipatorski kao urednik i prevodilac u rigidnoj birokratizovanoj kulturalnoj i političkoj klimi kakva je vladala u Novom Sadu šezdesetih godina. Uređivao je bibliofilska izdanja u NIP Forumu od 1962. do 1967. Uredio je bibliofilska izdanja knjiga Marka Ristića *Bez mere* (1962), Stanislava Vinavera *Zanosi i prkosi Laze Kostića* (1963), Srečka Kosovela *Ekstaza smrti* (1964). Bio je urednik i izdanja knjige Radomira Konstantinovića *Pentagram*. Bio je jedan od izuzetnih poznavalaca međuratne književne jugoslovenske avangarde i, posebno, nadrealizma. Ostvario je prijateljstvo i dijalog sa avangardistima i modernistima – Davičo, Ristić, Matić, Dedinac, Krleža, Konstantinović. Edicija bibliografskih izdanja je u NIP Forumu ukinuta 1967. godine. Edicija je ukinuta sa obrazloženjem o ekonomskom razlozima, što je bilo karakteristično za tadašnji rigidni diskurs socijalističke birokratije. Nakon ukidanja edicije ostao je bez posla sledećih petnaest godina od 1967. do 1982. Kao slobodnomisleći i emancipovani intelektualac nije se uklopio u rigidnu i birokratizovanu institucionalnu kulturalnu politiku socijalističkog modernizma koja se razvijala u uslovima kontrolisanog i represivnog „samoupravnog“ društva. Težnja ka slobodi stvaranja i slobodnom intelektualnom delovanju je obeležila njegov rad kao prevodioca i kulturalnog aktiviste. Poznanovićev prevodilački rad je započet sa prevodima ruskih književnih i esejističkih dela, da bi se usredsredio na slovenačku književnost, dramu, eksperimentalnu umetničku praksu, esej i teoriju. Prevodio je dela od Majakovskog do I. G. Plamena i Francija Zagoričnika. Bio je član Udruženja prevodilaca Srbije od 1967. i Udruženja prevodilaca Vojvodine od 1970. Objavljivao je tekstove i prevode u *Poljima, Delu, Studentu, Vidicima, Politici, Poletu, Borbi, Književnosti, Književnoj reči, Sceni, Književnim novinama, Izrazu, Letopisu Matice srpske, Trećem programu Radio Beograda* itd. Objavio je preko dvadeset knjiga prevoda sa slovenačkog jezika. Uticaj slovenačke modernističke i neoavangardne kulture

je u Srbiji, Hrvatskoj i BiH bio ostvaren njegovim prepoznavanjem novog i emancipovanog diskursa koji je uvodio, tumačio prevodilački i sugerisao u međukulturalnom dijalogu. Dobio je Povelju „Oton Župančić“ za zasluge prevođenja slovenačke književnosti na srpskohrvatski jezik 1979. Dejan Poznanović se sa Miletom Pavlovim, Juditom Šalgo i Darkom Hohnjecom zaposlio u Nolitovoj knjižari „Miloš Crnjanski“ na Spensu u Novom Sadu juna 1982. godine. Nolitova knjižara je bila zamišljena kao mali kulturni centar u kome bi se okupljali i razgovarali intelektualci, književnici i umetnici. Poznanović je radio kao knjižar i konsultant. Grupa intelektualaca je u knjižarskom prostoru našla slobodni intelektualni prostor otvoren za kritički i emancipatorski dijalog o kulturi, politici, umetnosti. Poznanović je otišao u penziju kao knjižar 1995. godine. Dejan i Bogdanka Poznanović su zajedno – saučesnički – delovali na umetničkoj i kulturnoj sceni Novog Sada od sredine pedesetih do početka devedesetih godina. Zajednički su osnovali Atelje DT 20 – imenovan po njihovom stanu u novosadskoj ulici Dimitrija Tucovića 20 krajem šezdesetih godina. U Ateljeu DT20 sastajali su se mladi stvaraoци iz Novog Sada, Jugoslavije i sveta. Tu su bile dostupne različite informacije od kataloga, časopisa i knjiga do gramofonskih ploča savremene avangardne i eksperimentalne muzike. Dejan je bio poznavalac savremene muzike. U prostoru Ateljea DT20 slušala se muzika Džona Kejdža (John Cage), Karlhajncu Štokhauzena (Karlheinz Stockhausen), Janisa Ksenakisa (Jannis Xenakis), Stiva Rajha (Steve Reich), Filipa Glasa (Philip Glass) i dr. Zajedno su putovali po Italiji saučestvujući u novim kulturalnim praksama italijanske eksperimentalne umetnosti i delovanja kritičke levice. Njihov aktivizam je bio usmeren ka recepciji i stvaranju novih umetničkih praksi. Poznanović je bio tihi aktivista koji je svesno i namerno dijalogom i ponašanjem intervenisao na javnoj sceni Novog Sada, Vojvodine, Srbije, Slovenije i Jugoslavije. Njegov „tih aktivizam“ bio je usmeren ka emancipatorskim praksama, ka politici slobode i otvaranja u svakodnevnom životu i u umetničkoj praksi. Prevođenje, razgovor, saučesništvo i razumevanje su bili njegovi „postmediji“ kojima je delovao i uticao na svoju sredinu stvarajući *nevidljivu umetnost* ljudskog odnosa i ljudske razmene. Koncept „nevidljive umetnosti“, koji je bio bitan za Grupu KôD kao jedan od oblika kritičko-subverzivnog odbijanja uklapanja u institucionalizovani sistem umetnosti, bio je bitan za Dejana Poznanovića i njegovu težnju da „život u umetnosti“, „saučesništvo kao umetnost“ i „dijalog o umetnosti i kulturi“ postavi i razvije kao „tih aktivizam“ usred umetničkih revolucija i burnih političkih i kulturalnih šezdesetih i sedamdesetih godina. Dejan Poznanović je umro u Novom Sadu septembra 1996. godine.

Delovanje Bogdanke i Dejana Poznanovića od pedesetih do devedesetih godina dvadesetog veka može se razumeti kao specifična praksa umetničkog i kulturalnog aktivizma vođenog opredeljenjem za novu umetnost i za emancipovanu slobodnu, otvorenu i kreativnu kulturu.